

Nagymester

Szörényi Laci vagy a Nagymester (ahogyan nagyköveti korszakára emlékezve családjunkban hívjuk) mindig legendás tanár volt, s mindannyiunk öröme ma is az. Irigylésre méltó kiváltság tanítványának lenni. Lenyűgöző irodalmi és nyelvi műveltségét, a magyar és a világirodalom legapróbb részleteiben való jártasságát éppúgy csodálhatják a kiváltságosok, mint azt a képességét, hogy egy szempillantással átfogja a szétaprózott tényekben rejlő összefüggéseket. S éppen ezt leshették, leshetik el tőle leginkább: az elmélyülni tudást a mozaikszerű részletekben, s annak intuitív felfogását, hogy adott mozaikdarabok hogyan illeszkednek egy átfogó képbe. Igen, gondolkodásának talán ez a legjellemzőbb vonása: a készség arra, hogy összekösse az értelmet és az intuíciót, az objektív mércék szerint megítélhető tudást és a megérezést.

S még valamiért lehet tanítványait irigyelni: tanári munkája és tudományos tevékenysége nap mint nap kézzelfogható, életre szóló példát kínál nekik arra, hogy a tanítás és a kutatás nagyfokú morális felelősségvállalást igényel, és valójában nem is folytatható morális elkötelezettség nélkül. A jó tanár és a kiváló tudós erényei segítették abban is, hogy kiváló diplomáciai teljesítményt nyújtson római nagykövetként.

Én nem tartoztam az irigyelendő szerencsések közé. Nem voltam Nagymester növendéke, hogyan is lehettem volna, amikor ő alig hetven évével fiatalabb nálam. De hosszú éveken át tartó baráti és munka-kapcsolatunkban nekem is módom volt sok mindent tanulni tőle. Így azt a szinte habzsoló életörömet és életszeretetet, mely személyiségének oly megnyerő vonása. „Habzsolót” mondok, mert sok év után sem felejttem, Szicíliában mennyire lenyűgözte, szinte gyerekes örömmel töltötte el az élmény, hogy elég volt kinyújtanunk a kezünket, s az útszéli fákról máris szedhettük a narancsot.

De legelsősorban azt tanultam meg tőle, ami tulajdonképpen alapját és keretét adja a másoktól való tanulásnak: a társalgás szeretetét és művészetét. Mert a társalgás: művészet, s nagyon kevesen értenek hozzá. Nagymester a legnagyobb társalkodó művész azok közül, akiket valaha ismertem.

A társalgás nem fecsegés, nem időtöltés, nem sodródás a szavak erre vagy arra kanyarodó folyamában. Sokkal inkább értő odafigyelés és az ebből származó események előre nem látható, mégis valamilyen rendbe illeszkedő sora, mely valamilyen célt teljesít be, anélkül, hogy ez a cél előre ki lett volna tűzve. A „cél nélküli célszerűség” kanti eszméje ez. Formai ősmintája pedig a platóni dialógus.

Nagymester órákon, sokszor éjszakákon át képes egy-egy ilyen dialógust animálni. Jó pár beszélgetésünk évtizedek után is feledhetetlen a számomra, éppen azért, mert a szabadon csapongó közös gondolkodás visszatekintve pontos logikai struktúrát vett fel, s maradandó eredményként rögzítődött az emlékezetben. Megírtam már, de nem tehetem, hogy ne idézzem fel még egyszer: jó húsz éve a Santa Crocéval szembeni bárban olyan beszélgetésre került sor köztünk, amely (legalábbis az én szempontomból tekintve) későbbi munkánk egész irányára kihatott. S ez – ismétlem – nem a társalgás előre kitűzött célja, hanem spontán eredménye volt.

Beszélgéseink sokszor munka-megbeszéléssé váltak, de csak a szó tágabb értelmében, a „cél nélküli célszerűség” szellemében. Amikor ő a Petrarca születésének hétszázadik évfordulójára készült *Helikon*-számot szerkesztette, arról elméltünk, mi történhetett a Dante halála utáni két-három évtizedben. Nem valamiféle történeti-szakmai kérdés volt ez számunkra, s azt hiszem, ma sem és általában véve sem az, mert a kérdés érvényes ugyan, de adatok segítségével, vagyis empirikusan, nem megválaszolható. Abban megegyeztünk, hogy ahhoz, hogy Petrarca végrehajtsa a maga történeti fordulatát, s kijelentse, inkább akar „jó ember lenni, mint tudós”, valaminek történnie kellett, illetve valamilyen alapvető mentális változásnak már előbb végbe kellett mennie. Ezt a történetet nem tudjuk megragadni, bár kétségtelenül végbement, s erre magának Petrarcának a műve a bizonyíték.

Problémánkat tovább gondolva hadd jegyezzem meg, hogy valaki akarhat jobb ember lenni, mint tudós, de ezt egy tudós önellentmondás nélkül nem mondhatja. A tudós nem akarhat *nem lenni* tudós. De Petrarca szelleme nem lehet idegen tőlünk. Az igazi tudós, mint Nagymester példája is tanúsítja, nem lehet meg a tanítványai iránti morális felelősségvállalás és a kutatás tisztán technikai és ismeretelméleti szempontjain túlmenő morális elkötelezettség nélkül.

Ki tagadhatná, annak idején a firenzei bárban jó néhány pohár bor is elfogyott, ahogyan megtörtént más helyeken és más alkalmakkor is. Így hát megesett, hogy a társalgásnak tévelygés lett a vége. Egyszer késő éjszaka a Muro tortón haladtunk a római magyar nagykövetség, a Via dei Villini felé (akkoriban még nem volt abszolút alkoholtilalom), s behajtottunk egy sűrű sötét földalatti garázsba, mivel az igaz utat nem lelénk. A modern világ egyik olyan helyére jutottunk, mely nem sokban különbözik a régi pokol bejáratától. Nem mondom, hogy szörnyű elbeszélni, mi van ottan, de elég kétségbeejtő volt a helyzet. Végül valahogyan, felváltva Danteként és Vergiliusként, visszataláltunk a Muro tortóra, s kijutottunk a csillagokhoz. Azóta nem jutottunk tovább, de azt kívánom a hetvenéves Nagymesternek, s persze magamnak is, hogy még sokáig botorkáljon, még sokáig botorkáljunk itt a földi létben, a csillagok alatt.